

The Promise of Lutheran Ethics. Red. K. L. Bloomquist, J. R. Stumme. Minneapolis: Fortress Press 1998 ss. 247.

XVI-wieczne podziały i przemiany w chrześcijaństwie spowodowały, że w myśli chrześcijańskiej zaczęły się rozwijać różne nurty, wśród których szczególnie zaznaczyła się teologia luterańska. Chociaż etyka nie była dla Marcina Lutra zagadnieniem pierwszorzędnej wagi, główne przesłanki jego interpretacji chrześcijańskich prawd wiary miały wpływ na stopniowe kształtowanie się także wizji życia moralnego wyznawców Chrystusa. Etyka luterańska stanowi dziś znaczący element etycznej refleksji Kościoła.

The Promise of Lutheran Ethics to cenny przykład najnowszych dyskusji luteran nad chrześcijańską wizją moralności. Chociaż autorzy poszczególnych artykułów tej pracy reprezentują luteranizm amerykański, o silnym zakorzenieniu europejskim, zwłaszcza niemieckim i skandynawskim, otwierają się wyraźnie na inne tradycje, szczególnie afrykańską, południowoamerykańską czy nawet azjatycką. Zresztą taka „globalna” wrażliwość teologii i etyki luterańskiej narasta szczególnie od lat 70. minionego wieku, wraz ze wzrostem świadomości *cummunio* całej Światowej Federacji Luterańskiej.

K. L. Bloomquist i J. R. Stumme, redaktorzy pracy, są związani szczególnie z wpływowym środowiskiem luterańskim w Chicago. Pozostali autorzy reprezentują inne, ważniejsze, ośrodki teologiczne amerykańskiego luteranizmu, jak Nowy Jork (L. L. Rasmussen), Berkeley (M. E. Stortz), St. Paul (D. E. Fredrickson), Columbus (J. M. Childs) i Salem (R. Benne). Wiodące znaczenie ma jednak Chicago, skąd – obok wspomnianych – pochodzą także R. Hütter i R. J. Perry. To opracowanie etyki luterańskiej zostało przygotowane na formalne zlecenie, kiedy po luterańskich dyskusjach z lat 90. nad rozumieniem ludzkiej seksualności dojrzała myśl o potrzebie bardziej całościowego spojrzenia na chrześcijańską myśl moralną. Nawiązuje to zresztą do podobnego, wcześniejszego opracowania *Christian Social Responsibility* z 1948 roku.

The Promise of Lutheran Ethics nie jest klasycznym podręcznikiem, których zresztą luteranie z zasady nie piszą, ale ma ambicję podjęcia centralnych zagadnień dla zrozumienia luterańskiej etyki. Główny akcent tych rozważań pada z jednej strony na tradycję i potrzebę wierności dotychczasowej nauce Kościoła, a z drugiej podkreśla się konieczność otwartości i wrażliwości na wszystko, co dzieje się we współczesnym świecie i jego kulturze. Pierwszy aspekt niesie w sobie przekonanie o ważkości eklezjalnego wymiaru chrześcijańskiej teologii i etyki, w czym zawiera się wiara w Boga objawienia biblijnego oraz historycznych wyznań wiary. Podkreśla się też znaczenie teologicznego ujęcia etyki, gdzie podstawowe znaczenie ma obecność Boga w życiu, zjednoczenie wszystkich ochrzczonych w Duchu Świętym oraz otwarcie na Bożą obietnicę daną w Jezusie Chrystusie (J. R. Stumme). Drugi aspekt wskazuje na aktualne, społeczne zakorzenienie i uwarunkowanie wiary chrześcijańskiej, co wydaje się w ogóle charakterystyczne dla podejścia luterańskiego. Przebija się tu mocne dowartościowanie wyzwań współczesności, w których należy rozpozna-

wać Boże prawo. Tradycyjnemu dla luteran docenianiu Dekalogu towarzyszy tu gotowość wsłuchiwanie się w oczekiwania dzisiejszego człowieka i jego kultury (R. Benne). Ma to umożliwić „przewycięzenie abstrakcyjnego uniwersalizmu współczesnej etyki” (R. Hütter). Od strony teologicznej odwołuje się to do prawdy o Wcieleniu, za którym kryje się jednoznacznie historyczne i społeczne rozumienie chrześcijaństwa.

Panoramę głównych zagadnień etyki luteranńskiej prezentuje tekst R. Benne (*Lutheran Ethics. Perennial Themes and Contemporary Challenges*, s. 11-30). Ma on charakter najbardziej całościowy i przeglądowy, podczas gdy pozostałe artykuły podejmują kwestie bardziej czy mniej szczegółowe. Benne pisze najpierw o etyce osobistej, by następnie przejść do społecznej. Wytrwale podkreśla teologiczny charakter etyki chrześcijańskiej, która tutaj w oczywisty sposób odwołuje się do pism Lutera. Obok klasycznego rozróżnienia prawa i Ewangelii są tu akcenty chrystologiczne i pneumatologiczne. Chrześcijanin realizuje swoje powołanie w trzech – według Lutera – „miejscach odpowiedzialności”: rodzina, państwo i Kościół, które dziś rozbudowuje się do czterech: małżeństwo i rodzina, praca, działalność publiczna i Kościół. Szczególnym przewodnikiem jest tu Dekalog, ale nie wolno też zaniedbywać sakramentów, zwłaszcza chrztu i Stołu Pańskiego. W wymiarze społecznym etyki rozpatruje się powołanie Kościoła do aktywnej obecności w świecie. Cztery tematy są tu wiodące: jednoznaczne rozróżnienie daru zbawienia i ludzkiego wysiłku; właściwa wizja Kościoła i jego misji; wzajemna relacja prawa i Ewangelii; szczególna relacja między ludzką naturą a historią.

Nie tylko dla etyki luteranńskiej stosunek wolności do prawa stanowi problem, który domaga się pogłębionej refleksji. R. Hütter podejmuje to odważnie i kompetentnie, gdy krytycznie odnosi się do współczesnych przemian w moralnej refleksji protestanckiej. Odwołując się do teologii chrześcijańskiej wolności Marcina Lutera, pokazuje pięć aspektów, dzięki którym przykazania Boże stają się dla chrześcijanina rzeczywistą drogą do wolności. Dochodzi w końcu do refleksji nad współczesną dyskusją wokół „ponownego odkrycia prawa naturalnego” w dzisiejszej pluralistycznej kulturze, odczytywanej teologicznie (s. 51-52).

Powrót do teologii Lutera jest również dla M. R. Stortz podstawą dla jej nowego spojrzenia na chrześcijańską formację moralną. Chodzi jej szczególnie o wskazania Lutera na temat modlitwy, które są zarówno biblijne, jak i realistyczne. Taka praktyka modlitwy ma doprowadzić chrześcijanina do ukształtowania w nim konkretnych dyspozycji (cnót), jak zdolność do dialogu z Bogiem, wdzięczność, skromność i radość (s. 68-69). Ujawnia się tu zależność działania od modlitwy, w czym autorka dystansuje się względem niektórych opinii E. Troeltscha i J. M. Gustafsona.

Wielokulturowość społeczeństwa amerykańskiego tworzy swoiste środowisko dla rozwoju teologii i etyki chrześcijańskiej, w tym luteranńskiej. R. J. Perry szkicuje afrykański kontekst, szczególnie ważny, niosący w sobie swoiste podłoże i możliwości kształtowania się luteranńskiej nauki moralnej. Potwierdza się tu zresztą specyficzne dla niej dowartościowanie wymiaru społeczno-kulturowego, gdzie właśnie jej afrykańskie zakorzenienie staje się decydujące dla jej kształtu. Nie bez powodu wśród źródeł tej etyki wymienia się obok Pisma świętego cztery kolejne, jak doświadczenie, historia, tradycja i kultura. Całość tej myśli niesie w sobie dość jednoznaczne zbliżenie do teologii wyzwolenia, gdzie normą naczelną jest „Jezus Chrystus Wyzwoliciel

(Łk 4), który uwalnia nas od wszelkiego ucisku” (s. 78). Interesujące są tu też odniesienia do głębokiej afrykańskiej religijności, z której w naturalny sposób wyrasta życie moralne. Zależność od afrykańskiego zakorzenienia idzie tu tak daleko, że Perry wydaje się gubić to, co chrześcijańskie, na rzecz tego, co afrykańskie.

Niewątpliwie jednym z ciekawszych i brzemiennych w skutki zagadnieniem jest problem autorytetu moralnego Kościoła. Luteranie zdają sobie sprawę z zarzutów kierowanych pod ich adresem o uleganie zjawiskom i trendom społecznym, zaś sam Kościół jakoby zagubił „moralną odwagę” (s. 97). J. M. Childs odwołuje się w swoich rozważaniach do znanej nauki Lutera o „dwóch królestwach”, która zawiera już pewne „ziarna dwuznaczności” co do roli Kościoła w obu sferach. Luteranie mówią tu nie tyle o nauce Kościoła, ile raczej o „powołaniu Kościoła do dawania świadectwa etycznego” (por. 98-104). Odwołując się do nauczania moralnego św. Pawła, w podobny sposób D. Fredrickson pisze o kościelnych wspólnotach, gdzie chrześcijaństwo „dokonują moralnego rozważania, formułowania i działania” (s. 115). Zagadnienie autorytetu Kościoła jest tu jednak dalekie od przekonującego wyjaśnienia, czego dowodem są fragmenty dyskusji autorów analizowanych tekstów, jaka zamyka *The Promise of Lutheran Ethics* (s. 151-175). Dotyczy to również innego, skądinąd często przywoływanego pojęcia tradycji, o której Hütter mówi, że dla wielu luteran sprowadza się ona do odwoływania się do Lutera (s. 154).

W charakterystyczny dla siebie sposób autorzy luterkańscy bardzo podkreślają dynamizm zarówno samego słowa Bożego, tradycji, jak i rzeczywistości świata, w którym Bóg ciągle działa. Widzą w tym wezwanie do stałego wysiłku reagowania na nowe sytuacje, pytania czy zagrożenia, zawsze jednak w wierności prawu Bożemu i Ewangelii. Właśnie ta wierność prawu ma chronić moralność przed subiektywizmem i relatywizmem, co zarzuca się etyce luterkańskiej. Pamiętając o zróżnicowanych interpretacjach nauki chrześcijańskiej, L. Rasmussen pisze, że trzeba być „chrześcijańskim pluralistą... nie zostając moralnym relatywistą” (s. 153). Wśród wyróżniających cech myśli luterkańskiej podkreśla się też oparcie jej na Bożej obietnicy, co dla etyki oznacza, że żyć moralnie dla chrześcijanina znaczy nie tyle działać wedle jakiejś metody czy zasady, ile żyć w pewności spełnienia się tej obietnicy.

Warto dodać, że *The Promise of Lutheran Ethics* przejawia dość żywą świadomość ekumeniczną, a często również szczerą otwartość na sugestie czy argumenty innych tradycji chrześcijańskich. Wyróżnia się tu R. Hütter (np. s. 159, 169), którego zainteresowanie teologią moralną katolicką znalazło szczególny wyraz przy okazji protestanckich studiów nad encykliką *Veritatis splendor* Jana Pawła II (por. *Ecumenical Ventures in Ethics. Protestants Engage Pope John Paul II's Moral Encyclicals*. Grand Rapids: Eerdmans 1998; por. moją rec. w RT 48:2001 z. 3 s. 225-227). Hütter widzi w *Veritatis splendor* okazję dla „przebudzenia naszej [luterkańskiej] refleksji etycznej z teologicznego i koncepcyjnego snu” (s. 32). Jego rozumienie etyki luterkańskiej wydaje się szczególnie dojrzałe, a kiedy trzeba, także krytyczne, czego dowodem są fragmenty dyskusji nad oceną moralną homoseksualizmu (s. 168-173). Na takie wyzwania, stające dzisiaj przed etyką luterką, wskazuje także R. Benne (s. 27-30).

Szczególną wartość całej książki podnosi zamieszczona w niej wyjątkowo bogata bibliografia etycznej literatury luterkańskiej (s. 208-240). Ułatwia ona rozeznanie w tej literaturze, stosunkowo mało obecnej w etycznych dyskusjach nie tylko pol-

skich środowisk teologicznych. Całość uzupełnia indeks osobowo-rzeczowy (s. 241-247). Wobec konieczności większego zaangażowania ekumenicznego współczesnej etyki i teologii moralnej *The Promise of Lutheran Ethics* jest cennym narzędziem głębszego zrozumienia luterańskiej tradycji etycznej.

Ks. Sławomir Nowosad